ОСИГУРАЊЕ ДЕПОЗИТА КАО МЈЕРА ЗА СПРЕЧАВАЊЕ ИЛИ УБЛАЖАВАЊЕ ПОСЉЕДИЦА СИСТЕМСКЕ КРИЗЕ

DEPOSIT INSURANCE AS A MEASURE TO PREVENT OR MITIGATE THE EFFECTS OF SYSTEMIC CRISES

Мирјана Чизмовић¹

Универзитет Медитеран, Факултет за пословне студије “Montenegro
Business School”, Подгорица, Црна Гора

Сажетак: Систем за осигурање депозита има битан значај за одржавање и јачање поверења јавности у банкарски сектор, нарочито због његове улоге обештећења штедиша у случају банкрота банке и на тај начин избегавања њиховог притиска на солидне банке. У великом броју земаља у последњих двадесет година осигурање депозита је доживјело убрзан раст, а највише због нестабилности у банкарским секторима које су се дешавале у овом периоду. Овај рад има циљ да укаже на значај система за осигурање депозита као средстава за очување финансијске стабилности, на потребне промјене и последице промјена у систему осигурања депозита у Црној Гори и земаља региона, нарочито у складу са промјенама директиве Европске Уније, да покаже добре и лоше стране коришћења система осигурања депозита као средства борбе против системске кризе.

Кључне ријечи: осигурање депозита, покриће депозита, финансијска криза, морални хазард

Abstract: The deposit guarantee system is very important for the maintenance of public confidence in the banking sector, in particular for his role compensation to depositors in case of bank failure, thus avoiding pressure on the solid banks depositors. In many countries in the last twenty years of deposit insurance is experiencing rapid growth, mostly because of the instability in the banking sector that took place during this period. This paper aims to highlight the importance of the system of deposit insurance as a means of maintaining financial stability, the necessary changes and the consequences of changes in the deposit insurance system in Montenegro and the region, especially in line with changes in European Union directives, and to demonstrate good and poor use of the deposit insurance system as a mean of fighting against systemic crises.

Keywords: deposit insurance, deposit coverage, financial crises, moral hazard

УВОД

Глобална финансијска криза је показала да је осигурање депозита инструмент који у великој мјери има утицаја на финансијску стабилност. У ситуацији када постоји опасност од финансијске кризе, неопходно је да у земљи постоји адекватно

¹ mirjana_cizmovic@yahoo.com

дизајнирана шема осигурања депозита, како би се омогућило јачање повјерења у банкарски систем, ограничиле паничне реакције депонената и избјегло превише ризично понашање економских агената. Без адекватно дизајнираног система мрежне заштите, чак и најмање гласине о проблемима ликвидности и инсолвентности финансијских институција, нарочито оних које се баве прикупљањем депозита, могу водити ка настанку кризе. Уколико је систем адекватно дизајниран, постоји веће повјерење и самим тим опада вјероватноћа за појаву кризне ситуације.

Као реакција на стање у финансијском систему под утицајем последње глобалне финансијске кризе у већини земаља предузет је велики број хитних мјера у појединим дјеловима система мрежне заштите, које наравно подразумијевају и мјере везане за систем осигурања депозита. За разлику од приступа појединачних мјера од државе до државе, много већу важност имају систематски повезане мјере на ширем подручју, које су утицале на ублажавање ситуације коју је карактерисао недостатак повјерења и „замрзнута“ тржишта кредита. Оно што се јавља као катрактеристика предузетих активности на глобалном нивоу јесте да су оне уведене прилично некоординисано, чиме је наглашена потреба за даљим јачањем међународне сарадње кризним ситуацијама.

Прва група мјера подразумијевала је обезбјеђење континуираног финансирања банке кроз обезбјеђење гаранција (како за депозите становништва, тако и за депозите привреде), док је друга група мјера подразумијевала рјешавања питања недовољности капитала банке кроз капиталне ињекције или куповину специфичне имовине. Мјере везане за промјену дизајна шеме осигурања депозита биле су саставни дио укупних мјера за спашавање банкарског система као што су гаранције, докапитализације, свопови/куповина aktive, директне позајмице и ликвидносни олакшице. Тако је на примјер у Канади, ЦЛАФ (Канадски привремени програм олакшица за послодавце) објавио у октобру 2008. године да ће обезбиједити гаранције владе до три године, по тржишним условима, за позајмице банака и других депозитних институција. У Италији је законски дефинисана обавеза Министарства економије да повећа ионако високе износе осигурања депозита, гарантује велике депозите банака и да их докапитализује, међутим у пракси ништа од тога није спроведено (Schich, 2009, str 5).

Снага мрежне заштите банкарског система одређује се према томе колико је јак њен најслабији елемент (Finacial Stability Forum Working Group on Deposit Insurance, 2000, str. 8). У великом броју развијених земаља погођених кризом, због неадекватности система

за осигурање депозита са једне стране, и величине обавеза појединачне велике банке са друге стране стваране су ситуације које су пријетиле да имају посљедице на читав банкарски систем. Такође, због ослањања на генералне законске прописе о инсолвентности привредних друштава, смањена је могућност дјеловања супервизије, што је водило до одлагања у рјешавању проблема, и повратно утицало на кредибилитет осигурања депозита. Лекција која је извучена из оваквих дешавања везаних била је да системи осигурања депозита са ниским нивоом покрића и парцијалним осигурањем, заједно са вјероватним одлагањем исплате депозита, тешко да могу бити ефективни у превенцији и рјешавању кризних ситуација.

Како би се избориле са сличним проблемима, већина земаља је одлучила да предузме одређене мјере којима ће повећати повјерење у систем осигурања депозита. Суочени са ерозијом повјерења инвеститора, највећи број високо развијених земаља је повећао износ покрића осигурања депозита, проширио опсег покрића и увео гаранције на дуг банке (Clipici & Nagiu, 2009, str. 192). Земље у развоју врло брзо су слиједиле примјер развијених земаља, у складу са продубљивањем глобалне рецесије. Иако ове мјере нису утицале на елиминисање главних узрока губитка повјерења, оне су ипак беспоговорно утицале на то да се заустави његово даље повећавање, док су истовремено „куповале вријеме“, за предузимање других акција за санацију стања у банкарском ситему.

Дефинисање високог покрића депозита спроведено је са намјером да се омогући подршка ликвидности финансијском сектору, и у већини случајева основа за овакву одлуку је била жеља да се избјегне „навала“ на банке од стране великих депозитара, чија средстава представљају диспропорционално велики износ укупних депозита. У Великој Британији, на примјер, 50% депозита чине велики депозити, који нијесу покривени традиционалном шемом осигурања. У другим случајевима, покриће је повећано из разлога конкуренције. На примјер, Аустралија је увела осигурање депозита након што су друге високо развијене земље у региону повећале износ покрића, због забринутости да ће доћи до дестабилизације и прекограничног одлива депозита.

1. РЕГУЛАТИВА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ И ИМПЛИКАЦИЈА ХАРМОНИЗАЦИЈЕ НА СИСТЕМ ОСИГУРАЊА ДЕПОЗИТА У ЦРНОЈ ГОРИ И РЕГИОНУ

У циљу санирања последица кризне ситуације, крајем 2008. године Европска Делегација је донијела сет мјера како би се

повратило повјерење у адекватно функционисање финансијског сектора. Једна од првих мјера у том правцу била је повећање износа покрића депозита у скоро свим земљама чланицама на 50.000 €, а многе од њих су тај износ повећале и на 100.000 €.

Такође, договорено је да се предузму све неопходне мјере како би се заштитили депозити индивидуалних штедиша. Како би се та одлука спровела у дјело, Европска Делегација је започела рад на ревизији европских правила везаних за шему гарантовања депозита. С обзиром на то да Директива из 1994. године није била ажурирана да би одговорила проблемима економске кризе, предложене су као главне сљедеће измјене :

- Износ покрића депозита: Од земаља чланица се захтијева да повећају ниво покрића на најмање 50.000 €, и у току сљедеће године на најмање 100.000 €. По новим правилима процјена је била да ће се покрити око 80% (са покрићем од € 50.000), и 90% (са покрићем од 100.000 €) депозита. Такође, вршиће се усклађивање нивоа покрића у складу са инфлацијом, за шта се користи хармонизовани индекс потрошачких цијена објављен од стране Европске Комисије .

- Укида се могућност да депозитари сносе дио губитка (коосигурање): Земље чланице морају обезбиједити да се депозити исплаћују до нивоа покрића у случају инсолвентности банке, за разлику од предходног правила којим је прописано да постоји могућност коосигурања до 10%.

- Смањење периода исплате депозита од стране фонда: Предложено је да се вријеме дозвољено да се изврши исплата депозита од стране фонда за заштиту депозита у случају инсолвентности банке скраћује се на три дана, уместо раније дефинисаних 3 мјесеца, који су се могли продужити и на 9 мјесеци.

Европски парламент је 2009. године усвојио Директиву 2009/14/ЕС, која представља измјењену Директиву 94/19/ ЕС, по питању нивоа покрића и времена исплате депозита од стране фонда за заштиту депозита. Директивом су у начелу прихваћени наведени предлози за промјене. У случају смањења дозвољеног периода одлагања исплате депозита, он је смањен на 20 радних дана и може бити продужен само у изузетним околностима (Директива 2009/14/ЕС, члан 10), док је остављена могућност да се касније разматра његово скраћивање на 10 радних дана. Све земље чланице треба да настоје да временски рок почетка исплате депозита не пређе рок од три дана након пријаве од стране погођених депозитара. Исто тако, уколико је исплата депозита везана за одобрење компетентног тијела које треба да одлучи да ли је кредитна институција у стању да врши повраћај депозита, или за одлуку судских власти везану за

суспензију потраживања депозитара, у том случају, раније дозвољени период од 21 дана, скраћује се на 5 радних дана. Такође, директивом се тражи од земаља чланица да у оквиру осигураних депозита не буду оне категорије које би отежавале брзину исплате средстава.

Из разлога заштите банкарског сектора Црне Горе од посљедица глобалне финансијске кризе 2008. године донијети су одређени законски и подзаконске акти, од којих је сигурно у том тренутку најважнији био Закон о мјерама за заштиту банкарског система (Закон о мјерама за заштиту банкарског сектора, 2008) . Сврха доношења Закона о мјерама за заштиту банкарског система дефинисана је у његовом првом члану: „Ради заштите банкарског сектора од посљедица свјетске финансијске кризе и очувања његове сигурности и стабилности, овим законом гарантује се исплата депозита и прописују мјере за очување ликвидности и солвентности банака које су основане и послују у Црној Гори“. Када су у питању депозити, овим Законом се гарантовала исплата депозита физичких и правних лица, положених код банака које су основане и послују у Црној Гори до пуног износа до краја 2009. године (члан 2).

Паралелно са глобалним дешавањима везаним за финансијску кризу, земље региона и Црна Гора налазе су у процесу приступања Европској Унији, који захтијева хармонизацију свих прописа, па тако и усаглашавање законодавства и у области осигурања депозита. Законом о Заштити депозита Црне Горе (Закон о заштити депозита, 2011) дефинисано је да у случају покретања стечаја над банком, Фонд за заштиту депозита дужан је да обезбиједи исплату депозита до висине гарантованог депозита од 50.000 € сваком депоненту без обзира на број и врсту депозита које има у банци. Кроз прелазно рјешење дефинисано је да се висина гарантованог депозита постепено повећава, тако да је током 2010. и 2011. године гарантовани депозит износио до 20.000 €, а током 2012. године до 35.000 €.

Уколико се осврнемо на претходно законско решење, којим је било дефинисано да се у Црној Гори осигуравају штедни улози до износа од 5.000 € и послужимо се теоријским препорукама за утврђивање оптималног лимита (Гарциа, 1996. и 1999. и Фауланд, 2001. и 2004.), можемо дати оквиран одговор на питање адекватности нивоа покрића. Прва препорука подразумијева да би лимит покрића требао да буде један до два пута већи од износа БДП по глави становника, док друга сугестија подразумијева да се висина покрића рачуна на основу износа који покрива око 80% агрегатних штедних улога и око 20% износа укупне штедње. При томе

агрегатни штедни улози појединачног депонента представљају агрегиране све његове депозите у једној банци. Иако је јасно да су овакве процјене оквирне, оне ипак дају одређене смјернице за утврђивање адекватности нивоа покрића. Повећање прецизности оцјене може се остварити кроз увођење додатних варијабли, институционалних и макроекономских, као што је на примјер степен корупције и слично (Faulend & Craft, 2005, стр. 9). Ако се узме податак о висини бруто домаћег производа по становнику за 2005. годину који је износио 2.912 €, а његова двострука вриједност износи 5.824€, могло би се закључити да је у години када је законски дефинисан, лимит покрића од 5.000€ био у границама дефинисаним овим показатељем (односно 1,71 вриједности ГДП по глави становника). У читавом периоду функционисања Фонда за заштиту депозита, када је износ покрића био постављен на 5000€, он се кретао у границама дефинисаним овим индикатором. Ако се прихвати овакав оквиран закључак може се рећи да тај лимит није одскакао превише од теоријски оптималног, што води ка закључку да висина лимита није представљала потенцијално значајан узрок развоја моралног хазарда на страни штедиша.

Проблем у овом погледу представља чињеница да се новим законодавним рјешењем предвиђа повећање лимита покрића на 20.000 €, затим на 35.000 € па на 50.000 € у релативно кратак период. Посматрајући временску серију кретања БДП по глави становника, нарочито ако се узме и негативан утицај економске кризе, горе поменути однос ће бити много већи (од 3 до 4 пута).

Табела 1.: Висина гарантованог депозита и БДП по глави становника

године	БДП по глави становника (€)	Висина гарантованог депозита (€)
2005	2.912	5.000
2006	3.443	5.000
2007	4.280	5.000
2008	4.908	5.000
2009	4.720	неограничена
2010	5.006	20.000
2011	5.211	20.000

Извор: Монстат и Фонд за заштиту депозита

Иако је ово повећање лимита у циљу усклађивања се Европским законодавством, његово дефинисање на тако високом нивоу значило би практично стопостотно осигурање свих депозита, са потенцијално негативним последицама у смислу моралног хазарда на финансијски састав које такво осигурање носи са собом. Поред моралног хазарда, у прилог нижем лимиту осигуравајућег покрића иде и чињеница да банкарски систем Црне Горе карактерише велики број депонената са депозитом мањим од 5.000€.

Слична ситуација је са свим земљама у региону (Хрватска, Босна и Херцеговина, Македонија, Србија и Албанија). У свим наведеним земљама, ниво покрића предвиђен директивом Европске Комисије, вишеструко превазилази износ који би се могао узети као теоријски оптималан. Овдје се као проблем јавља чињеница да Фонд за заштиту депозита не може у кратком временском року прикупити довољна средства којима би могао да гарантује повећани износ заштићених депозита, тако да је неоподно да држава преузме обавезу гаранције депозита, са јасно дефинисаним процедурама за финансирање потенцијално недостајућих средстава фонда за заштиту депозита.

Повећања лимита која су се у неким земљама дефинисала као мјера борбе против финансијске кризе, уколико не буду враћена на нижи ниво, могла би да доведу до повећања проблема моралног хазарда. Међутим, са друге стране, уколико би се вратио износ гарантованог депозита на нижи ниво, у циљу смањења моралног хазарда, то би могло довести до другог проблема. Због могућих психолошких утицаја, изазваних висином гарантованих депозита у окружењу, могло доћи до сељења штедње и депозита из домаћих банака у банке земаља у окружењу, које имају виши ниво заштите.

Друга сугестија горе наведена, која се односи на износ од 80% агрегатних штедних улога подразумјевала би постојање статистичких података о дистрибуцији депозита у банкама у земљи, на агрегатном нивоу за цијели банкарски систем. Праћење кретања нето заштићених депозита омогућује добру аналитичку основу за квалитетну оцјену величине проблема који може настати повећањем лимита осигуравајућег покрића, а такође и основу за преговоре са Европском унијом о адекватном транзицијском раздобљу кретања ка вишем лимиту.

Адекватним дефинисањем категорије искључених депозита може се значајно утицати на смањење моралног хазарда. Позитивно је што су Законом о осигурању депозита Црне Горе, категорије искључених депозита у великој мјери сагласне са директивом Европске Уније. Такође, увођење коосигурања је још једна од

ефикасних мјера сузбијања моралног хазарда, чиме се дјелимично пребацује ризик на штедише, који се, у таквој ситуацији, подстичу на праћење перформанси банка. Наравно, разматрање увођења овог инструмента треба одложити након санирања посљедица финансијске кризе.

2. ПРОМЈЕНА КАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМА ДЕПОЗИТА ПОД УТИЦАЈЕМ КРИЗЕ

У циљу смањена негативних ефеката глобалне финансијске кризе већина земља, и развијених и у развоју, је предузела мјере повећања осигуравајућег покрића. Уколико се изузме неограничено покриће, просјечно покриће депозита као умножак ГДП-ја по глави становника повећано је са приближно 1,5 пута на 5 пута у просјеку. У САД покриће осигурања депозита повећано је са \$100.000 на \$250.000.

Већина земаља у централној и источној Европи повећале су покриће осигурања депозита због њихове зависности од страног финансирања домаће кредитне експанзије и значаја западно-европских банака у њиховом банкарском систему. Шведска, Литванија и Словачка су повећале износ покрића на потпун износ депозита за све депозите, док је Њемачка увела неограничено покриће само за депозите у домаћим банкама (Feyen & Vittas, 2009, стр. 4). Неке земље на средњем истоку (Јордан, Кувајт, Саудијска Арабија, Уједињени Арапски Емирати) и источној Азији (Индонезија, Филипини и Тајланд) су предузеле сличне мјере, додатно и из разлога конкурентности. Интересантно је да овакве мјере нису биле спроведене у Латинској Америци и Афричким земљама, највјероватније због мањег интезитета финансијске интеграције.

Као дио шире стратегије спроведене у циљу повећања повјерења јавности, код неких земаља повећан је број категорија заштићених депозита. На примјер, у Америци је ФДИЦ (Федерална корпорација за осигурање депозита) је у октобру 2008. године проширио осигуравајуће покриће на депозите малих и средњих предузећа, док је Ирска у септембру исте године гарантовала за све депозите који су се налазили у њених шест највећих банака.

Државе су прошириле гаранције на друге обавезе банке у систему са значајним учешћем крупних депозита, како би спријечиле необнављање уговора, такозвано „тихо“ повлачење депозита од стране институционалних инвеститора. Услови приступа оваквим гаранцијама разликују се значајно од земље до земље. На примјер,

Аустралија, Кореја, Холандија, Нови Зеланд и Шпанија проширили су гаранције само за нове приоритетне неосигуране депозите, гдје се рок доспијећа креће до 5 година. Друге земље, као што је Њемачка, су отишле и даље и прошириле покриће на међубанкарске депозите, као и постојеће и нове приоритетне неосигуране дугове. Ирска је такође, проширила покриће на осигуране обвезнице и на субординирани дуг. Само неколико земаља у транзицији су предузеле мјере ширења опсега осигурања депозита, због додатног високог фискалног трошка или из разлога што њихови банкарски системи имају лимитиране износе крупних депозита у систему. Мађарска је проширила гаранције на међубанкарске депозите и ново емитоване дугове банке за период од 5 година. Међутим, овакве гаранције тешко да могу бити кредибилне у земљама са великим јавним дугом, великим банкарским системом и неуравнотеженим капиталним рачуном. Укупан гарантовани дуг у банкама је значајно порастао у првим годинама кризе, највише у Сједињеним Америчким Државама, Великој Британији, Њемачкој и Француској, на укупан износ од €200 милијарди до марта 2009.

Разлике у нивоу осигурања депозита између земаља могу имати утицаја на повећавање конкуренције између банака које послују на тим тржиштима. Такође, у одређеној земљи на повећавање бојазни од преливања депозита из одређене банке у другу, великог утицаја има и разлика у нивоу покрића домаћих банака и експозитура страних банака. И трећи разлог за повећање конкуренције јесте различито ширење обухвата осигурања у земљама на одређене инструменте штедне или друге финансијске производе.

Једнако важно питање, као и износ покрића депозита јесте и једноставан и брз приступ депозитара осигураним депозитима. Овај циљ се може остварити једино уколико постоји специфичан механизам рјешавања проблема инсолвентности банке који може повећати ефикасност осигурања депозита и убрзати процес исплате. Такође, неопходно је постојање дефинисаних процедура за спровођење стечајног поступка специјално прилагођеног за банке, који се ефикасно имплементира у пракси и који је фокусиран на интересе депозитара. У супротном процедура везана за инсолвентност банке може бити веома спора и у великој мјери нарушити повјерење у систем осигурања депозита.

Нажалост, иако корисне у сузбијању кризне ситуације, овакаве мјере носе са собом и одређене трошкове. Прво, као и свака врста гаранције, повећавање покрића осигурања депозита утиче на значајно повећање моралног хазарда, нарочито ако се ради о

неограниченом покрићу. Наравно, у јеку економске кризе, много мања пажња се поклања питању моралног хазарда у односу на неопходност тренутних мјера за повећање кредибилности банкарског система, гдје повећање гаранција може бити корисно. Потребно је након укидања или смањивања уведених или предложених хитних мјера стабилизације створити простор за већу важност лимитирања моралног хазарда и подстицање тржишне дисциплине.

Код *ex ante* шема сигурања депозита, код којих је дошло до проширења осигуравајућег покрића на примарне и субординиране дугове, питање финасирања шеме додатано је везано за морални хазард. Ове врсте проширивања гаранција носе са собом ризик додатног трошка у случају банкрутства институције којој је пружено покриће. Са друге стране, праведна расподела овог ризика кроз премије усклађене са ризиком практично није могућа у оним земљама у којима тај систем премија није постојао, с обзиром на немогућност његовог брзог увођења.

Поред наведеног проблема моралног хазарда, везаног за високе или неограничене гаранције, истраживања су показала да је издавање оваквих гаранција повезано са високим фискалним трошковима (Honohan & Daniela, 2003, стр. 1539-60). Дилема о кредибилитету неограниченог покрића, нарочито у ситуацији када држави недостају потребне девизне резерве и има лимитиране фискалне изворе, може бити препрека у ефективности система у његовој улози спречавања одлива депозита. Како би се избориле са проблемом моралног хазарда и фискалних торошкова, већина држава лимитира износ и дужину гарантовања депозита и врло често се уводи обавеза плаћања одређене таксе која је повезана са вјероватноћом пропасти банке. Овакве гаранције из тог разлога морају бити привремена мјера, коришћена као инструмент последњег уточишта и претпоставља се да ће бити укинута када се поврате нормални тржишни услови.

Када се говори о финансирању шеме осигурања депозита важно је нагласити да фондови за заштиту депозита морају одржавати одређени однос величине фонда и износа укупно осигураних депозита, како би били у могућности да обављају своју улогу на исправан начин. Уколико је тај рацио дефинисан законом, он у већини земаља не прелази 10%, а у времену системске кризе тешко је остварив због смањења могућности акумулирања средстава. У таквој ситуацији смањена је могућност инвестирања средстава, продаја имовине инсолвентне банке тешко је остварива или се врши по нижој цијени, а повећавање премија у кризним временима је

прилично непопуларна мјера која оптерећује већ додатно ослабљене банке. У САД тренутно још не постоји тачна процјена укупног износа губитака у резервама ФДИЦ-а као посљедица пропадања банака у току последње кризе. Као што је већ наведено, рацио резерви у ФДИЦ-у постављен је на ниво од 1,15% и Актом реформи је дефинисано да уколико дође до његовог смањења фонд мора предузети мјере у наредних пет година у циљу његовог достизања. У јесен 2008. рацио резерви је износио 1% и уведено је значајно повећање премија. Како премије у кризној ситуацији нису сигурност за повећање резерви, ФДИЦ-у је последњим прописима дозвољено да врши позајмице из буџета како би одговорио потребама депозитара.

Слично у другим земљама, како би се одржао кредибилитет система, фондовима за заштиту депозита омогућена је експлицитна кредитна линија буџетских средстава. Способност земаља да обезбиједи повећано или неограничено покриће депозита врло често може доћи у питање, при чему долази до стварања великог фискалног притиска. Овоме у прилог говори и чињеница да одређене земље имају велике финансијске институције, у смислу износа депозита и вриједности имовине, у поређењу са ГДП-јем земље. Код мањих земаља, укупан износ потрошачких депозита у највећим банкама може чак да прелази износ ГДП-ја. На следећем графику дат је укупан износ потрошачких депозита у пет највећих банака, изражен као проценат ГДП-ја, код земаља ОЕЦД за 2007. годину.

Ови подаци указују на то да фонд за заштиту депозита у већини земаља тешко може самостално да одговори потребама депозитара у случају системске кризе. Са друге стране, у неким случајевима због превелике задужености и лоших услова позајмљивања средстава за рјешавање кризне ситуације, неопходна је координација мјера међународне заједнице, као што се десило у Исланду.

Криза је отворила низ значајних питања која се односе на карактеристике шеме осигурања депозита, док је употреба хитних мјера водила ка отварању питања остављања негативних посљедица и који је најбољи начин да се систем врати у пређашње стање. Финансијска криза је имала уплив у структуру система осигурања депозита како са стране *ex ante* улоге, тако и на страни *ex post* благовременог и ефикасног рјешавања проблема инсолвентности банака. Конкретно, под утицајем кризе дошло се до закључка да је инструмент коосигурања довео до несигурности међу депозитарима

и ослабио заштиту од „навала“ на банке². Због тога и због утицаја самих депозитара, по правилима ЕУ је прописано укидање коосигурања, које је ионако било ограничено мање од 10% осигурног депозита. Криза је такође нагласила значај благовременог приступа осигураним депозитима, што је у Европи спроведено измјенама Директиве.

График 1.: Укупан износ потрошачких депозита у пет највећих банака, изражен као проценат ГДП-ја, код земаља ОЕЦД за 2007. годину

Schich, S. (2009), „Challenges Associated with the Expansion of Deposit Insurance Coverage during Fall 2008“, Organization for Economic Co-operation and Development, Paris, - подаци су процјена ОЕЦД-а

Поучени сличним ситуацијама у претходним кризним ситуацијама неке од земаља укинуле су привремене кризне мјере, као што је на примјер Велика Британија 2010. године укинула неограничено покриће за Northern Rock, Bradford i Bingley банку (Financial Stability Board, 2012). Са друге стране, многе земље су сматрале да велики број предузетих кризних мјера треба да задрже као трајну промјену у структури система осигурања депозита, као што су проширење лимита покрића, укључене категорије осигураних депозита, побољшања у процесу исплате депозита у случају банкрота, елиминисање коосигурања и сл. Ове промјене су уведене као како би се у будућности лимитирала појава „навала“ на банке, боља заштита депозитара, или боља хармонизација и координација заштите депозита од стране групе земаља (као у случају Европске Уније).

ЗАКЉУЧАК

Шире гледано криза је показала да шеме осигурања депозита нису одржале корак са промјенама у величини и структури банкарске индустрије. На примјер, присуство од само неколико великих банака може да наруши кредибилитет шеме осигурања депозита, у одсуству адекватних аранжмана предходног финансирања и на тај начин власти су присиљене да ове банке одржавају у животу кроз одлагање стечајног поступка. Исто тако, показало се да шеме осигурања депозита нису одржале корак ни са структуром финансирања банака. Промјена са депозита становништва на друге изворе финансирања банака може лимитирати ефикасност система осигурања депозита и водити ка неочекиваним посљедицама.

Такође повећана експанзија банака ван граница једне државе довела је до додатне комплексности, као што је обезбјеђивање осигуравајућег покрића за активности домаћих банака у иностранству, као и за експозитуре страних банака у домаћој надлежности.

Оно што је примјетно, јесте да и поред великог повећања покрића осигурања депозита многе земље нијесу почеле да наплаћују банкама већи износ премија, што још једном покреће питање адекватног начина обрачуна премија.

Посматрано у ширем контексту, велики обим хитних мјера, може да обликује очекивања банака и инвеститора о државним гаранцијама у будућим кризама. Једна од посљедица може бити стварање општег увјерења да када се једном повећају гаранције државе као одговор на кризу, да ће увијек бити доступне у сличним кризним ситуацијама. Ова очекивања могу утицати на начин понашања, смањити тржишну дисциплину и повећати морални хазард.

Наведени поремећаји шеме осигурања депозита, фискални ризик и проширени износ покрића, због својих негативних посљедица у дугом року захтијевају развијање планова и одређивање временских оквира за њихово укидање или смањивање. Укидање ових мјера у неким земљама може се извршити само у ситуацији када буду створени услови за одржив опоравак.

ЛИТЕРАТУРА

1. Bradley, M. (2006). *A Historical Perspective on Deposit Insurance Coverage*. FDIC Banking Review, Whashington

2. Clipici, E. & Hagi, A. (2009). *The Crises and Deposit Insurance*. The International Conference on Economics and Administration, Faculty of Administration and Business, University of Bucharest, Bucharest
3. Directive 2009/14/EC of the European Parliament and of the Council
4. Faulend, M. & Craft, E. (2005). *How Can Croatia's Deposit Insurance System Be Improved?*. Croatian National Bank, Zagreb
5. Feyen, E. & Vittas, D. (2009). *Blanket Guarantees*. World Bank - IFC, Policy Brief on Crises, Washington
6. Financial Stability Forum Working Group on Deposit Insurance (2000). *A Consultative Process and Background Paper*. Canada Deposit Insurance Corporation, Ottawa
7. Financial Stability Board (2012). *Thematic Review on Deposit Insurance Systems*. FSB, Basel
8. George G. Kaufman, 2008. *Deposit Insurance Reform and the Need for a Special Bank Insolvency Regime*. London School of Economics, London
9. Honohan, P. & Daniela, K. (2003). The Fiscal Cost Implication of an Accommodating Approach to Banking Crises. *Journal of Banking and Finance*
10. Huizinga, H. (2006). *The EU Deposit Insurance Directive: Does One Size Fit All?*. World Bank mimeo
11. IADI (2009). *Core Principles for Effective Deposit Insurance System*. Basel Committee on Banking Supervision, Basel
12. Kane, E. & Laeven, L. (2008). *Deposit Insurance around the World*. Cambridge, Massachusetts London
13. Nenovsky, N. & Dimitrova, K. (2008). *Deposit Overinsurance in EU Accession Countries*. MIT Press, Cambridge, London
14. Schich, S. (2009). *Challenges Associated with the Expansion of Deposit Insurance Coverage during Fall 2008*. Organization for Economic Co-operation and Development, Paris
15. Sellin, P. (2009). *The central banks' extraordinary measures during the financial crisis*. Riskbank, Stockholm
16. Закон о заштити депозита. *Сл. лист Црне Горе*, бр. 44/10, 40/11
17. Закон о мјерама за заштиту банкарског сектора. *Сл. лист Црне Горе*, бр. 64/08

Рад је примљен: 16.01.2013.

Рад је прихваћен за штампање: 13.02.2013.